

УДК 001.89:323.15

Плазова Т.І., кандидат історичних наук, доцент ©
НУ „Львівська політехніка”

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ОСЕРЕДКИ В США

Досліджується та аналізується питання діяльності українських наукових осередків на території США. Особливу увагу приділено головним центрам науки української діаспори, а саме: Науковому товариству ім. Т.Шевченка, Українській вільній академії наук та Українському інституту Америки.

Ключові слова: українська діаспора, наукове товариство, академія наук, інститут Америки, еміграція.

Тема життя української діаспори в США дедалі частіше привертає до себе увагу як науковців з України, так і дослідників в інших країнах. У вітчизняній та зарубіжній літературі нагромадився досить широкий пласт видань, які висвітлюють різноманітні проблеми, що стосуються виникнення української діаспори в даній країні, основних етапів імміграції українців до США, створення та діяльність їх громадсько-політичних, релігійних, культурно-просвітницьких, наукових, молодіжних, професійних, жіночих та інших організацій в цій країні. В цих працях подається численний фактичний матеріал, наводяться повністю або фрагментарно важливі документи зазначених організацій та осередків, імена їхніх активних діячів, статистичні дані. Утворення та діяльність українських наукових осередків на території США є лише однією із тем, яка потребує детального аналізу та вивчення. Особливо в період, коли активно розгортається співпраця між науковцями США та України.

Нагромаджено значний документальний, публіцистичний та мемуарний матеріал, який вимагає детального наукового осмислення та узагальнення. Однак, незважаючи на широке коло монографій, наукових статей, газетних публікацій, чимало проблем життя та діяльності української спільноти вимагає більш глибокого дослідження та узагальнення з метою визначення основних тенденцій її розвитку.

Дослідники виділяють чотири хвилі еміграції українців до США, починаючи з останніх десятиліть XIX ст. Кожна хвиля емігрантів вирішувала два основні суперечливі завдання: 1) пристосуватися до умов життя в іншому етнічному середовищі; 2) зберегти свою мову, культуру, національні традиції. Американська дійсність давала можливість українцям зберігати ці традиції. Свіжий імпульс у цьому процесі давала чергова хвиля емігрантів, особливо останньої пори, коли серед них знаходилися представники високоінтелектуальної еліти, не давали вичерпатись тому джерелу, що живило національну свідомість американських українців.

Важливою проблемою для українських емігрантів першої хвилі стало визначення їх національної ідентичності, яка була вирішена у 1921 році, коли в

США був прийнятий новий еміграційний закон – The Quota Act of 1921. Він надав можливість знайти своє самостійне та незалежне місце в мультинаціональному суспільстві США, де українці розпочали історичне формування своєї громади з метою збереження національної культури, традицій і адаптацій в нових умовах. Однак, лише незначна частина емігрантів першої хвилі на сьогодні (а це вже четверте – п'яте покоління) вважають себе українцями та підтримують українські традиції.

Одним із важливих чинників збереження національних культурних традицій є дбайливе ставлення до історії свого народу. Історики української діаспори в США чи не найпершими відкрили всьому світові трагічні сторінки історії України: голодомори 20-х, 30-х, 40-х рр. ХХ ст., масові репресії проти українського селянства та інтелігенції, боротьба ОУН-УПА, сутність тоталітарного режиму в цілому тощо. Важливу роль в цьому відігравали наукові та просвітницькі організації, що утворювались на теренах Сполучених Штатів.

Найбільший досвід роботи в США має найстаріша українська наукова установа – Наукове товариство ім. Т.Шевченка, засноване у Львові в грудні 1873 року [1, с.116]. Спершу ця організація мала назву „Літературно-наукове товариство ім. Т.Шевченка” та була заснована завдяки зусиллям національно-свідомої інтелігенції з Наддніпрянської України та Галичини у відповідь на репресії з боку Російської імперії щодо українських видань. У 1982 році товариство змінило назву на „Наукове товариство ім. Т.Шевченка”, головним завданням якого було „плекати та розвивати науку”, „зберігати всякі пам'ятники старовинності” [2]. В часи радянського режиму в 1939 році товариство було ліквідоване. Згодом, після Другої світової війни, діяльність Наукового товариства була відроджена в країнах Західної Європи та в Сполучених Штатах Америки.

В США, в перші роки свого існування, „Наукове товариство ім. Т.Шевченка”, діяло обмежено, оскільки були проблеми із орендою приміщення, браком коштів та відповідних умов праці. Але, попри всі труднощі, періодично проводились наукові наради, конференції, налагоджувалась видавнича діяльність.

У 1951 році було засновано осередок НТШ у Детройті, де також проводились періодичні конференції та виступи, бесіди з українською громадою, святкування ювілеїв, приурочених до історії України та її визначних діячів.

У 1952 році за кошти української громади Наукове товариство в Нью-Йорку придбало „Дім НТШ” [3, р.47]. Саме це сприяло зростанню ролі товариства на теренах Америки. На сьогодні це приміщення модернізовано та пристосовано до потреб Товариства.

Розглядаючи діяльність НТШ за час від утворення, можна зробити висновок, що ця наукова організація – є найактивнішою з-поміж решти, що розміщені на теренах Сполучених Штатів та Європи. Товариство своєю діяльністю розвиває співпрацю з вченими – українознавцями України та США, фінансує видання окремих наукових праць в Україні, намагається зберегти пам'ять про минуле для наступних поколінь.

Діяльність та створення Української вільної академії наук теж тісно пов'язана з Україною, бо саме тут починається її історія. Вона була започаткована у Києві 14 листопада 1918 року. 15 листопада 1945 року в німецькому місті Аугсбурзі на зібранні 12 представників різних галузей наук прийняли рішення про відновлення діяльності Української Академії Наук, яка, за їх задумом, мала продовжити розвиток української наукової думки, так нахабно зліквідованої радянською владою [4, с. 583]. Тоді ж було схвалено проект статуту, який визначав Українську вільну академію наук як спадкоємицю традицій і продовжувача діяльності Академії у Києві 1920 – початку 1930-х років, та обрано першого президента – Дмитра Дорошенка [5, с. 12].

Спершу УВАН складалася з фахових наукових груп (1947 рік – 17), що об'єднували близько 150 науковців, які влаштовували наукові конференції, а раз на рік спільну для всіх груп Шевченківську конференцію [6, с. 45]. Від 1946 року УВАН видавала інформаційний „Бюлетень”, від 1947 року - „Літопис УВАН”.

Як науковий центр, Академія з 1951 року починає активно займатися видавничою справою. Серед перших періодичних видань був український науковий журнал англійською мовою „Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the USA” [7, с. 236].

За період свого майже шістдесятиріччя УВАН продовжує здійснювати активну наукову та громадську діяльність, зокрема за цей час членами Академії прочитано 1056 доповідей, проведено 355 наукових конференцій, 68 семінарів, 65 концертів, 17 мистецьких виставок.

За останні кілька років в архівних фондах Академії працювало більш як півсотні дослідників з США, Європи та України.

На сучасному етапі Академія велику увагу приділяє залученню до співпраці молодих вчених українського походження на території США та представників новітньої імміграційної хвилі. З приємністю можна стверджувати, що, незважаючи на труднощі економічного, соціального і національного плану, які стримують розвиток усіх галузей багатогранного українського життя, завдяки таким людям наука в Україні досягає нових вершин. Приклад значних досягнень українців у США свідчить про те, що талановитий і працьовитий український народ у цивілізованих умовах є не тільки конкурентоздатним, але й здобуває собі гідне місце серед міжнародної співдружності.

Ще одним здобутком української громади Сполучених Штатів є Український інститут Америки. Фундатором цього осередку був галичанин Василь Джус [8, с. 27]. У 1948 році, під впливом громадської думки саме він вклав свої кошти для придбання будинку для товариства з метою ознайомлення із українським живописом, культурою, музикою та літературою.

Засновані представниками трьох хвиль еміграції в різні роки, вони мають мету – поширення знань про Україну та українців, а, головне, - збереження національної інтелігенції та її досягнень за кордоном. Кожен з українців або американців українського походження, які прагнуть ознайомити та зацікавити своїх дітей чи онуків з історією минулого та сьогодення України, мають таку

можливість завдяки Літній школі українознавства Гарвардського університету. Провідні вчені з США, Канади та й, в останні роки, з України, починаючи з 70-х років ХХ ст., викладають у цьому навчальному закладі українську мову, історію, літературу, етнографію, культурологію.

Традиції українознавства в Гарвардському університеті були започатковані у 1957 р., коли „Союз українських студентських товариств Америки” запропонував заснувати кафедру українознавства [9, с. 94]. Це і поклало початок українознавчих студій у Гарвардському університеті, які взяли за свою головну мету збереження та розвиток української мови та створення Фонду кафедр українознавства. У січні 1973 року почали діяти кафедри української літератури та мови. Згодом, у червні цього ж року було засновано Український науковий інститут Гарвардського університету.

Поширенню вивчення різних галузей українознавства сприяє ще один з найбільш впливових американських університетів – Колумбійський. Саме в ньому створено Центр українських студій, який фінансується Федеральним кредитовим кооперативом „Самопоміч” [10, с. 309]. Центр розпочав свою діяльність з осіннього семестру 2003 року курсом „Український культурний ренесанс, 1917-1934”. Окрім того читаються курси з історії України, політології. Започатковано призначення стипендій для студентів та аспірантів українського походження, організовуються наукові конференції та семінари.

Інший навчальний заклад – Канзаський університет – став першим університетом в США, що запропонував своїм студентам магістерську спеціалізацію з української мови та українознавства, куди входять курси з української мови, літератури, історії, політики та управління, бізнесу та економіки, географії та культури.

Розвитку співпраці українських та американських науковців сприяє Програма ім. Фулбрайта в Україні, яка надала можливість близько 300 українським науковцям займатись дослідницькою діяльністю у США, читати лекції в американських університетах.

Отже, знання української мови та історії можна вдосконалювати в системі вищої освіти в США, де в кількох університетах існують кафедри українознавства. В цілому, у США українська мова, література та історія викладаються в 20 коледжах країни, а при різних наукових установах та університетах діє 40 курсів українознавства. Такі центри науки української діаспори, як Наукове товариство ім. Т.Шевченка, Українська вільна академія наук та Український інститут Америки постійно поповнюють свій бібліотечний фонд, що дає можливість усім бажаючим ознайомлюватись із новинками з України.

Таким чином, в Сполучених Штатах Америки протягом десятиліть склалася система працюючих українських архівних центрів, музеїв, бібліотек. Намагання зберегти українську національну ідентичність особливо простежується в діяльності різноманітних культурно-просвітницьких установ. Українська діаспора протягом довгих років створила цілу низку громадсько-політичних, освітніх, культурних, мистецьких, молодіжних організацій та об'єднань, які своєю діяльністю роблять все можливе для збереження своєї

національної ідентичності в США і зв'язку з історичною Батьківщиною – Україною.

Подальше вивчення та дослідження діяльності українських наукових товариств сприятиме зміцненню зв'язків із науковцями України в різних галузях науки та дасть змогу українській молоді вдосконалювати свої знання на теренах США за підтримки української громади в цій країні.

Література

1. Білецький Л. Дмитро Дорошенко / Л. Білецький. – Вінніпег: Б.в., 1949. – 24 с.
2. Драган А. Шевченко у Вашингтоні: до історії пам'ятника Кобзареві України у столиці Америки / А. Драган. – Нью-Йорк: Вид-во українського Народного Союзу, 1984. – 136 с.
3. Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Т.2 / (Репринтне перевидання в Україні) За ред. В. Кубійовича. – Париж–Нью-Йорк: Вид-во „Молоде життя”. – К., 1994. – 658 с.
4. Євтух В. Відзначення 120-ліття НТШ в Чикаго / В. Євтух // Українська діаспора. – 1994. – Ч.5. – С. 116-118.
5. Жила В. За повну реабілітацію НТШ / В. Жила // За вільну Україну. – Львів, 1992. – 5 вересня.
6. Ковальчук О.О. Освітня діяльність українців Канади і США (кінець XIX – поч. 40-х рр. XX ст.) / О.О. Ковальчук // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. статей. – К., 1999. – Вип.3. – С.236-268.
7. Прицак О. Гарвардські Українознавчі студії / [З. Борисюк, О. Прицак, К.Д. Тейлор]; АН України, Інститут укр. археогр. Укр. наук. ін-т Гарвардського ун-ту. – К.: Інститут укр. археогр., 1992. – 175 с.
8. East E. Lincoln's Russian General / E. East // Journal of the Illinois State Historical Society. – Spring, 1959. – Vol. 52. – P. 106-122.
9. Kuropas M. The Ukrainians in America / M. Kuropas. – Minneapolis: Lerner Publications, 2007. – 86 p.
10. Tkacz A. Schools of Ukrainian studies in the U.S.A. / A. Tkacz // The Ukrainian quarterly. – New York, 2008. – Vol. 48. – P. 309-320.

Summary

The activity of Ukrainian scientific center on the area of U.S.A. is explored and analyzed. The special attention is considered on three main centre of science of Ukrainian. Diaspora, and exactly on Scientific Society of name T. Shevchenko, Ukrainian free academy of science and Ukrainian institute of America.